

CSEH FILMKARNEVÁL

Az elnyomottak félelme

BARTAL DÓRA

IDÉN IS ÁTFOGÓ KÉPET KAPTUNK A SOKSZÍNŰ ÉS IZGALMAS KORTÁRS CSEH FILMGYÁRTÁSRÓL A FILMKARNEVÁLON.

A Cseh Centrum szervezésében megrendezett Filmkarnevál még csak öt éve indult el, de megtalálta a helyét a budapesti nemzeti filmmustrák között és sikeresen viszi tovább a cseh mozi jó hírét. Bizonyítva, hogy az újhullám remekművei után is készülnek olyan cseh filmek, melyek a magyar közönség számára fontosak lehetnek a közös szocialista múlt és a jelen hasonló társadalmi konfliktusai miatt.

A Filmkarnevál két, még a tavalyi Berlinálén bemutatott darabbal kezdett, melyből az *ÉN, Olga Hepnarová (Já, Olga Hepnarová)* kapott végül nagyobb nemzetközi figyelmet sokkoló témája és hatásosabb stílusa miatt. A szocialista Csehszlovákia egyik elhíresült, de ma már elfeledett bűntényét dramatizálta két elsőfilmes rendező, Tomáš Weinreb és Petr Kazda. A film Olga Hepnarová életén alapul, ő volt az utolsó nő, akit gyilkosság vádjával kivégeztek Csehszlovákiában, a hetvenes években. A huszonéves lány teherautóval egy prágai villamosmegállóban hajtott, azzal a céllal, hogy minél több ember halálát okozza. Tervét előre megfontolta és levélben két újsághoz is eljuttatta a nyilatkozatát. Azzal, hogy halálra ítélte magát és másokat, bosszút akart állni a vele kegyetlenül bánó embereken és tettét figyelemfelhívásnak szánta a világ más kirekesztettjei felé. Sötét és kudarcos felnövéstörténetet látunk, melyben végigkísérjük mi vezette a hősnőt a végső tettéig, hogyan szakadt el teljesen a társadalmi léttől. A gyermekkorában lelki traumákon és feltehetően szexuális bántalmazáson áteső lány egész életében mentális betegségekkel küzdött, családja körében sosem

tapasztalta meg a szeretetet, az iskolatársai is kirekesztették. Szexuális öntudatra ébredését (amely a queer mozi egyik alaptörténete) sem fogadta el soha, csak alkalmi leszbikus kapcsolatokat tudott létesíteni, és idővel tudatosan választotta a magányt.

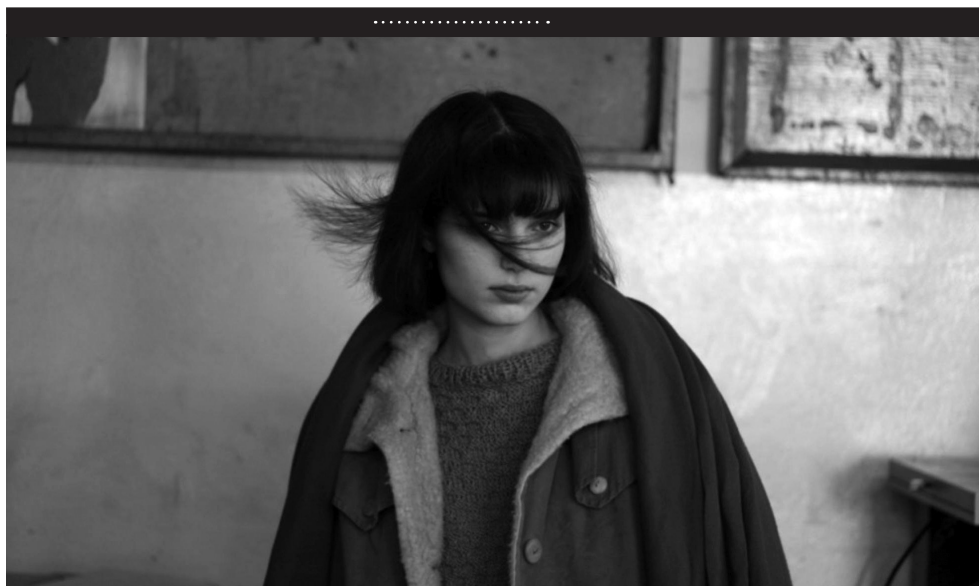
Testileg is megnyilvánuló kívülállását, idegenségét a lengyel Michalina Olszańska minimalista eszközökkel játssza el: lehajtott fejjel, kezét szorosan a testéhez szorítva, lassan, görnyedt testtartással mozog. Nem vesz részt a közösség életében, inkább csak megfigyeli a többi embert. Olga ritkán szólal meg, akkor is csak tömondatokban beszél, önreflexióit, intellektusát a leveleiből vagy a terápiákon elhangzottakból lehet kikövetkeztetni. Olszańska erős színészi jelenléte miatt tudjuk valamelyest mégiscsak megismerni

a sötét lelkű antihős belső világát. A rendezőpáros mindvégig tárgyilagos-ságra, dokumentarista megfigyelő pozícióra törekedett. Az operatőr Adam Sikora nem különben, statikus beállításokban, pontosan megkomponált fekete-fehér képekben mesél, többnyire Olga arcát mutatva.

Az alkotók nem hártják a környezetre a felelősséget, filmnek nincsenek direkt politikai vonatkozásai – pedig a korabeli vezetés számára tabunak számított Hepnarová ügye, mivel tettét sokáig rendszerellenes lázadásnak vélték – a háttérben mégis kirajzolódik a korszak fojtogató légköre, a munkosztály lehetetlen helyzete. Ebben a világban minden intézményesítetett, de ezek az intézmények (például az egészségügy) nem képesek felismerni és kezelni az egyéni lelki problémákat. Aki eltér az átlagostól, nem remélhet segítséget, Hepnarová személyiségét a közöny, a kirekesztés deformálta.

A *Sosem vagyunk egyedül (Nikdy nejsme sami)* szintén a 2016-ban mutatkozott be Berlinben, ami bár nem emelkedik ki a kelet-európai társadalmi korrajzok közül, mégis fontos darabja tavalyi cseh filmtermésnek. A tavalyi *Kobrák és siklókhoz (Kobry a užovky)* hasonlóan a film közege ismét a cseh vidék, melyben az emberek elszigetelten élnek a saját rögeszméik fogságában. Egy vegyesbolt, egy sztriptízbár és egy börtön. A kis cseh falu életébe mindössze ez a három intézmény visz némi szint. A falusiak egye-

Tomáš Weinreb –
Petr Kazda:
ÉN, Olga Hepnarová

dül küzdenek a félelmeikkel, képtelenek egymással valódi kapcsolatba lépni. A hipochonder családfő (Karel Roden) munkanélküliként azzal tölti a napjait, hogy rögeszmésen képzelt betegségeket jeleit kutatja magán. Ha testileg nem is, de lelkileg tényleg haldoklik. Csak ordítva, sírva tud kommunikálni feleségével és szerinte haszontalan gyerekeivel. A házasságában végtelenül boldogtalan középkorú eladónő (Lenka Vlasáková) ezért másnál keresi a törődést, a sztriptízbár roma kidobójával (Zdeněk Godla) kezd kapcsolatot. A férfi egy gyermekét egyedül nevelő táncosnőt szeret, aki a gyerek börtönben ülő apját várja haza – az amatőr Klaudia Dudová a rendező, Petr Václav előző filmje, a *Kiút (Cesta ven)* felfedeztette.

Václav társadalmi tablójában az eseményeket nem futtatja ki drámai csúcspontokba. Az egyéni tettek láncreakcióit figyeli meg, hogyan vezet az egyik felelőtlensége a másik konfliktusához. A szereplők közti interakciók nagyon pontosan leírják a mifelénk is jellemző bajokat; a családok széthullását, a gyermekek nevelésének teljes elhanyagolását, az örök félelemben élő átlagemberek mentális állapotát. A legsúlyosabb eset a Miroslav Hanuš alakította paranoiás neokommunista börtönőr, aki még az erdőben is az izlám terroristáktól retteg, kényszeresen megfigyeli a szomszédait, és legszívesebben a saját házában élne bezárkózva. Egy személyben testesíti meg a mai kelet-európai morális pánikot

Rozálie Kohoutová
– Tomáš Bojar:
FC Roma

és idegengyűlöletet. Karaktere sötét és abszurd humort visz a filmbe. Petr Václav nem csak a csehországi társadalom egy szeletét szeretne volna filmre vinni, de napjaink szétszakított Európájáról is borús képet fest.

Az országban jelen lévő etnikai ellentéteket humoros formában a Jihlavában is díjazott *FC Roma* mutatta be. Remek, hogy szervezők bíztak abban, hogy dokumentumfilmben hagyományosan erős Csehország egyik fontos darabja nálunk is bevonzza majd a nézőket. Egy észak-csehországi városban egy többségében roma származású játékosokból álló harmadik ligás focicsapat egyik szezonját figyelik meg a film tárrendezői, Rozálie Kohoutová és Tomáš Bojar. A csapat hiába szeretne játszani, a balhész múltjuk miatt, és mert mások agressziót feltételeznek a részükről nem hajlandóak velük meccset játszani. A két protagonista, a kapus Patrik és az edző, Pavel pedig mindeközben reflektálnak a cigány-cseh konfliktusokra, olyan széles körben elfogadott és megingathatatlan sztereotípiákat beszélnek ki, miszerint a cigányok nem adóznak, ingyen kapják a gyógyszer és persze Pavelt munka közben a kukásautón utazva éri a vád a fehér munkatársa által, miszerint a cigányok persze nem is dolgoznak.

Számon kérni a filmen, hogy adjon valamilyen választ, miképp lehet túljutni az általános feszültségeken, nyilván nem lehet. Ahogy a rendezők is elmondták, a szándék sokkal inkább a két focimegszállott portréja volt, akik

láthatóan szeretnek szerepelni és kifejteni a véleményüket, indulataikat és frusztráltságukat a helyzettől. A rögzített anyagból nem lehetett volna összeállítani a játékfilmekből ismerős narratívákat; nem egy roma származású ember felemelkedés története ez, aki a sportban végre meg találja az elhivatottságát és végre ki tud törni a rossz körülmények közül, – erre a két évvel ezelőtti szlovák *Koza (Kecske)* című dokufikció is rácafol. Az *FC Roma* sem fest idilli képet arról, hogy a sport végre összebékíti az ellenséges feleket. A másik csapat szurkolótáborából érkező hitlerezések vagy az olyan beszélők, mint a „nem vagyok rasszista, de az ember legyen fehér” nem könnyítik meg a focisták érvényesülését, így egyre cinikusabban, csalódottabban ébrednek rá, hogy nem csak a harmadik ligában nincs helyük, de az országban sincsenek otthon. A csapat belső konfliktusai, veszekedései (a legszórakoztatóbb, hogy mindez egy „Mondj nemet a rasszizmusra” molinót tartva bomlik ki) végül arra készítetik Pavelt, hogy feladja álmát. Nem hisz már abban, hogy itt valaha is közösséget építhet, külföldre költözék, felborítva a rendezők eredeti szándékát a befejezésről.

A *Hepnarovához* hasonlóan a Filmkarnevál zárófilmje, *A tanárnő* is a szocialista korszakba visz vissza, de a fekete-fehér helyett színekkel, harsány hangnemben teszi ezt. A cseh Jan Hřebejk szlovák nyelvű filmje Pozsonyban, az 1980-es évek puha diktatúrájában játszódik, és egy mikroközösség megfélemlítéséről, szervilizmusáról és későbbi lázadásáról szól. Egy rendkívüli szülői értekezlet adja a történet keretét, itt derül ki egy tárgyalótermi drámához hasonlóan, hogy a gyerekek új osztályfőnöke manipulátorként befolyásolja a szülőket. Gyenge, özvegy nőként sajnálatot keltve kér egyre több szívességet a felnőttektől, akik így jobb előmenetelt és ez által biztosabb jövőt szeretnének a saját gyerekeiknek. Zuzana Mauréry a némiképp túljátszott (de Karlovy Varyban díjazott) szerepben, a mézes-mázos álarcból azonnal át tud változni agresszív, undok manipulátorrá, akik ragaszkodik a párttitkári pozíciójához és természetesnek veszi a bizonytalanabb helyzetűek feletti hatalomgyakorlást. Szokatlan választás, hogy ezt a nyomasztó közeget ilyen könnyed stílusban vitték filmre. •